

לזכרו של ר' זלמן רבר

הוא גם עזר בהנחת היסודות לרפתות ברבים ממשקיניו בצעדיהם הראשונים.

עד כאן דברי יעקב אורי; נשמע איפוא מה מספרת על ר' זלמן מרים ברץ, שזכתה להיות אחת התלמידות שלו:

"היה זה בשנת 1916, אני אז אָם לשני ילדים וכבר הספקתי לעבוד חמש שנים ברפת; הסֶּפֶּקתי גם להיווכח שחסרות לי ידיעות בענף החשוב הזה. פניתי על כן לבר־שמן וביקשתי לעבוד ברפת שלהם. לאחר שהסתדרתי שם בחדר קטן עם שני ילדי, נכנסתי לרפת ומצאתי שם יהודי מגודל זקן, רחב־כתפיים, בעל עיניים גדולות. הוגד לי שזהו ר' זלמן, מנהל הרפת. כשאמרתי לו שבאתי ללמוד ממנו את העבודה ברפת, הביט עלי בתמיהה ואמר: "טוב נראה מה את יודעת".

"ר' זלמן עשה ברפת ימים כלילות, בקפדנות ובמסירות בלתי רגילה. תנאי העבודה ברפת היו גרועים מאוד. המים היו חודרים לתוכה מכל צד. לא פעם עמדו הפרות בתוך שלוליות ור' זלמן היה שואב את המים במשך שעות. התרשמתי מאוד מעבודתו ומסירותו; הוא היה לי לדוגמא. יהודי אדוק היה. בשבת היה לובש קפוטת ארז־כה, אולם את הפרות לא הזניח גם בשבתות ובחגים. לא פעם היה נכנס בשבת לרפת בזמן החליבה או בשעת חלוקת האוכל, מבקר ומעיר; תובע שלמות וסדר בעבודה, מקפיד על חליבה מושלמת ועל הסידורים הנאותים מסביב לחלי־בה. ידיעות מדעיות לא היו לו, אולם בניסיון מעשי רב היה מחונן וידע להנחיל מנסיונו לעובדים במחיצתו. הוא דרש הרבה וגם נתן הרבה לעובדים אתו. ר' זלמן היה מסודר תמיד, בבואו לרפת. בגדיו היו פשוטים, אולם תמיד היו מתוקנים. כל השנים עבד ממש, ולאחר עזבו את בר־שמן התישב במרחביה המושב והקים משק לכל ענפיו. גידל בנים ובנות שחינכם לעֶבֶדָה, והם גם ממשיכים בעבודה עד היום, מי בקבוצה ומי ביישובים אחרים".

מתלמידי האחרים נשמעים זכרונות ורש־מים דומים לנ"ל. מספרים שהקפיד באופן מיוחד

בחודש אדר ש. ז. מלאו 15 שנה למותו של ר' זלמן, מראשוני המטפלים בעדר חלב "מודר־ני". אך מעטים מאוד מהבוקרים של ימינו שמעו את שמעו או הכירוהו, ומן הראוי להזכירו ול־ספר על מעשיו "בימים ההם".

ר' זלמן היה המנהל, או המרכז, של ענף משק החלב בבן־שמן, כשרק הוחל בפיתוחו של ענף זה לפי שיטות שהיו "מודרניות" בחקלאר־תנו לפני כ־50 שנה. הוא הוזמן לתפקידו ע"י י. וולקני ז"ל שניהל את חוות בן־שמן בזמנו ופיתח את כל ענפי המשק המעורב שישמשו דוגמה למתיישבים החדשים. "רפת" בן־שמן — מטרתה היתה אז לכונן עדר גזעי, לייצר חלב בצורה היגיינית וללמד בוקרים מתחילים את תורת הרפתנות. קשה לדעת מה הניע את י. וולקני למסור את גורל הענף הרגיש הזה בידיו של ר' זלמן. יתכן שברשימתו של יעקב אורי מנהל על חוות בן־שמן (פורסמה בספר "העליה השניה") נמצא את התשובה לשאלה זו; הוא מספר: "בחוות בן־שמן נעשו התחלות לפיתוח ענף הרפת. נרכשו פרות בירותיות ודמשקיות. נרכש פר אוסטריזי מהמושבות הגרמניות והר־חל בהכלאות השבחה. הנסיונות החשובים הללו עברו אחר־כך כנכסי יסוד לכל ישובינו החק־לאיים. מכאן הועברו פרות־חלב ועגלות לגידול למשקים רבים, וכאן מצאו את הכשרתם טובי הרפתנים והמדריכים בענף זה בארץ. אף תע־שיית החלב החלה כאן. שליח מיוחד נשלח למנ־זר לטרון והצליח לגלות את "סוד" הכנת הגב־נה, אשר נפוצה אחרי כן בישובים שונים. הש־ליח המיוחד הזה היה ר' זלמן רבר ז"ל, ראשון הרפתנים בארץ. ראשית כשרונותיו בענף זה גילה עוד בהיותו פועל־מעדרן בחולדה, ושם — בשעות הפנאי — השקיע עצמו בטיפול בזוג פרות ערביות שנרכשו בשביל החווה. עם יסוד הרפת בבן־שמן הוזמן לנהלה. בהתמדה ובמס־רות יוצאת מן הכלל עסק בעבודת הרפת, ולמ־רות חוסר ההכשרה המדעית, העלה את הענף למדרגה גבוהה מאוד והעמיד מחנה של חולבות, מטפלים ומטפלות, מנוסים בעבודה לכל פרטיה.

ר' זלמן רבר ז"ל ליד פרה חולה, שנוקקה לוריקה מאת החובשת הניה יבנאלי (ווארשאבסקי), אשתו של שמואל יבנאלי.

וקיימים היו גם אז סידרי העבודה שהוא הנהיג בזמנו. נוכחתי שהוא החשיב באופן מיוחד את המספוא הירוק מעונת האביב, ולפי תוראותיו היה נהוג לא להוסיף כלל מזון מרוכז לפרות החולבות ולנצל במלואו את המספוא המשובח של העונה; יגם אז כבר היו פרות שהניבו אחר ההמלטה 18–20 ליטר חלב, ללא תוספת של מזון מרוכז למנה מלאה של תלתן-בעל או בקיה ושיבולת שועל.

בתפקידי כמדריך הייתי מבקר במשקו של ר' זלמן במרחביה המושב. נהניתי מהערותיו ומדעותיו בשאלות ההזנה והטיפול, ולא פעם נסתייעתי בעצותיו כשעמדתי בפני בעיות מיר-חדות בקביעת ההזנה בתנאים בלתי רגילים.

ר' זלמן לא ישב בטל עד ימיו האחרונים. הוא נפטר בהגיעו לשנת ה'תש"ז 67 בחייו, שבע-עמל, ונקבר במרחביה. כל מכריו, תלמידיו וידידיו יזכרוהו לברכה.

י. עצמון

על חלוקת המזון המרוכז, ולא סמך בכך על עובד או תלמיד; כמו ידיו היה מגיש לכל פרה את המגיע לה. הוא הכיר במלוא החשיבות של ההזנה האינדיבידואלית, וכן שקד באופן מיוחד שהמזון המרוכז לא יבוזבז, כינן שזה היה המזון היחיד שצריך היה לקנותו מהחוץ. יעקב ר' (ריז'יק) מגבע, שאף הוא עבד במחיצתו בבן-שמן, מבטא במילים הבאות את התרשמותו מר' זלמן: „הוא נראה ברפת מתהלך ככהן גדול — העבודה היתה בעיניו כעבודת קודש“.

ר' זלמן עלה ארצה בשנת 1909. עבד בחול-דה, בבן-שמן, ולפני 35 שנה עלה למרחביה בראש קבוצת מתיישבים שהפכו את מרחביה המושבה למושב מרחביה.

נודמנתי עם ר' זלמן בחולדה ובבן-שמן, אך לא הכרתיו אז באופן מיוחד בתפקידו, כי ביקרתי במקומות אלה כתלמיד הגימנסיה ולא כעובד. כשעבדתי אח"כ, ב־1920 ברפת בן-שמן עוד מצאתי את הפרות שהוא גידל, וכן שרירים